

'משמעות דורשין איכא בינייהו'

גד בן עמי צרפתי

1. בתלמוד הבבלי

המשפט 'משמעות דורשין איכא בינייהו' בא בשבע סוגיות בתלמוד הבבלי. וכיוון שאחדות מהן נזכרות ביותר ממקום אחד, הוא בא בסך הכול עשר פעמים.¹ משפט זה משמש כרגיל כאשר אמוראים דנים במחלוקת של תנאים הדורשים באופן שונה פסוק מקראי: אחד האמוראים אומר שעניין פלוני 'איכא בינייהו' (יש ביניהם), כלומר הדרשות השונות מביאות להבדלי הלכה בעניין פלוני – זה אוסר וזה מתיר, זה מטהר וזה מטמא וכדומה; והאמורא האחר אומר 'משמעות דורשין איכא בינייהו', כלומר, התנאים אינם חולקים זה על זה בהלכה, וההבדל ביניהם אינו אלא דרשת הכתובים בלבד. רק במקרה אחד המחלוקת שדנים בה אינה מחלוקת תנאים אלא מחלוקת בין רבי יוחנן לריש לקיש (להלן, סוגיה 2). לפי ההבדלים שבין הדרשות אפשר לחלק את הסוגיות לשתי קבוצות:

א: אותה הלכה נלמדת משני פסוקים שונים (סוגיות 2, 3, 5) או משני ביטויים שונים שבפסוק אחד (סוגיה 6);

ב: אותה הלכה נלמדת מניתוחים סמנטיים שונים של פסוק אחד (סוגיות 1, 4, 7).
נסכם בקיצור נמרץ את הסוגיות, בלי לבאר את דעת האמורא הטוען שיש הבדל להלכה בין שתי הדרשות, כי אין זה מענייננו כאן.

קבוצה א

2. ר"ה כ ע"ב

רבי יוחנן לומד שהיום הולך אחר הלילה מן הפסוק 'מערב עד ערב תשבתו שבתכם' (וי' כג, לב), וריש לקיש לומד זאת מן הפסוק 'בראשן בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצת עד יום האחד ועשרים לחדש בערב' (שמ' יב, יח).

1 לפי ח"י קוסובסקי, 'אוצר לשון התלמוד', ירושלים תשי"ד-תשל"ח. ואלה הן: יומא ס ע"ב, ר"ה כ ע"ב, מו"ק ז ע"ב, יבמות צד ע"ב, נזיר מג ע"א, ב"מ כו ע"א, סנהדרין עה ע"א, סנהדרין עו ע"ב, ש"בועות יט ע"א, זבחים נב ע"ב. תודתי לפרופ' שרגא אברמסון אשר הואיל לקרוא את דבריי לפני פרסומם והעיר הערות מועילות, ולפרופ' מרדכי עקיבא פרידמן, עורך הקובץ, על השגותיו המחכימות.

לשון הגמרא: 'מאי בינייהו? אביי אמר משמעות דורשין איכא בינייהו, רבא אמר חצות לילה איכא בינייהו'.

ב3. מו"ק ז ע"ב

את ההלכה שחתן שנולד בו נגע ממתנינים לו שבעה ימים עד שהכהן יראה אותו, לומד ר' יהודה מן הפסוק 'וביום הראות בו בשר חי יטמא' (וי' יג, יד), ורבי לומד הלכה זו מן הפסוק 'וצוהו הכהן ופנו את הבית בטרם יבא הכהן לראות את הנגע ולא יטמא כל אשר בבית ואחר כן יבא הכהן לראות את הבית' (וי' יד, לו).
'מאי בינייהו? אמר אביי משמעות דורשין איכא בינייהו, ורבא אמר דבר הרשות איכא בינייהו'.

ב5. נזיר מג ע"א

מותר לכהן לטפל בגוסס ואינו עובר משום 'לא יחלל' עד שהגוסס ימות. חכמים לומדים דין זה מן הפסוק 'לא יטמא בעל בעמיו להחלו' (וי' כא, ד), ורבי לומד זאת מן הפסוק 'לא יטמא להם במותם' (במ' ו, ז).
'מאי בינייהו? אמר ר' יוחנן משמעות דורשין איכא בינייהו, ריש לקיש אמר גוסס איכא בינייהו'.

ב6. ב"מ כו ע"א

חיוב השבת אבדה חל על 'כל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה' (דב' כב, ג), ומזה לומדים שאין החיוב חל אלא אם יש באבדה שווה פרוטה: חכמים לומדים זאת מן המלים 'אשר תאבד' ורבי יהודה – מן המלה 'ומצאתה'.
'מאי בינייהו? אמר אביי משמעות דורשין איכא בינייהו... רבא אמר פרוטה שהוזלה איכא בינייהו'.

קבוצה ב

ב1. יומא ס ע"ב; זבחים נב ע"ב

רבי עקיבא פירש את הביטוי 'וכלה מפפר את הקדש' (וי' טז, כ) הואיל וכיפר כילה, ורבי יהודה פירש אותו אם כילה את כל המתנות כיפר, ולדעת הכול שפיכת שיירי הדם על יסוד המזבח החיצון אינה מעכבת את הכפרה.²
'מאי בינייהו? רבי יוחנן ור' יהושע בן לוי, חד אמר משמעות דורשין איכא בינייהו וחד אמר שיריים מעכבי איכא בינייהו'.

2 ראה ש' ליברמן, תוספתא כפשוטה ליומא (כיפורים), עמ' 787.

4. יבמות צד ע"ב; סנהדרין עה ע"א; עו ע"ב
מן הכתוב 'ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה הוא באש ישרפו אתו ואתהן' (וי' כ,
יד) למדו רבי עקיבא ורבי ישמעאל שאין שורפים את האישה אלא את אמה בלבד; רבי
ישמעאל פירש 'אתהן' – את אחת מהן, כי ביוונית 'הן' פירושו 'אחד', ורבי עקיבא
דרש ש'אתהן' בא להביא חמותו ואם חמותו.
'מאי בנייהו? אמר אביי משמעות דורשים איכא בנייהו... רבא אמר חמותו לאחר
מיתה איכא בנייהו' (סנה' עו ע"ב).

7. שבועות יט ע"א
על טומאת השרץ נאמר 'או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או בנבלת חיה טמאה או
בנבלת בהמה טמאה או בנבלת שרץ טמא ונעלם ממנו והוא טמא ואשם' (וי' ה, ב); מן
הפסוק הזה לומדים שעל העלם הטומאה הוא חייב ואינו חייב על העלם מקדש – אבל
רבי אליעזר לומד זאת מן המלים 'השרץ', 'ונעלם ממנו', ורבי עקיבא מן המלים
'ונעלם ממנו והוא טמא'.³
'מאי בנייהו? אמר חזקיה שרץ ונבלה איכא בנייהו... ורבי יוחנן אמר משמעות
דורשין איכא בנייהו וכן אמר רב ששת משמעות דורשין איכא בנייהו' (שבועות יח
ע"ב – יט ע"א).

2. בתלמוד הירושלמי

בתלמוד הירושלמי בא הביטוי רק שלוש פעמים ובצורה קצרה יותר:⁴

1. יומא פ"ה ה"ו (מג ע"א) (מקביל לסוגיה ב1)
'רבי אבהו בשם רבי יוחנן מחלוקת בנייהו... רבי יהושע בן לוי אמר משמעות
בנייהו'.

2. סוטה סוף פרק ח (כג ע"א)
'אמר רבי יוחנן משמעות בנייהו... אמר רב חסדא מחלוקת בנייהו'.

3 ראה בהשלמות של אלבק לשבועות ב, ה.

4 הממצא לפי חיפוש שנערך במחשב שאצל האקדמיה ללשון העברית, מערכת המילון ההיסטורי
ללשון העברית. תודתי למר בנימין אליצור על סיועו בחיפוש זה.

3. שבועות פ"ב ה"ה (לד ע"א) (מקביל לסוגיה ב7)

'חוקיה אמר מחלוקת ביניהון, רבי יוחנן אמר משמעות דורשין ביניהון'.

לשלוש היקריות אלו אפשר להוסיף היקרות רביעית, על-ידי השלמה שהשלים בעל 'קרבן העדה' במסכת נזיר מתוך הסוגיה המקבילה שבבבלי (וגם מ' קוסובסקי הביא אותה בקונקורדנציה שלו):

4. נזיר סוף פרק ג (נב ע"ד) (מקביל לסוגיה ב5):

'[רבי יוחנן אמר משמעות דורשין ביניהון] ר' שמעון בן לקיש אמר מחלוקת ביניהון' (אך יותר נראה להשלים לפי סגנון הירושלמי 'רבי יוחנן אמר משמעות ביניהון').

ראוי לשים לב שבבבלי הניסוח לעולם 'מאי בינייהו? אמר (פלוגי) משמעות דורשין איכא בינייהו... (אלמוני) אמר (עניין מסוים) איכא בינייהו' – ואילו בירושלמי נמצא: 'פלוגי) אמר מחלוקת ביניהון, (אלמוני) אמר משמעות (דורשין) ביניהון'.

מיוחדת היקרות הביטוי במסכת סוטה. במשנה סוטה ח, ז שנינו על אודות החוזרים

מעורכי המלחמה:

במה דברים אמורים? במלחמת הרשות, אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה. אמר רבי יהודה: במה דברים אמורים? במלחמת מצוה, אבל במלחמת חובה הכל יוצאים, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה.

בתוספתא, שם, סוף פרק ז, נתבאר:

ר' יהודה היה קורא למלחמת הרשות מלחמת מצוה. אבל מלחמת חובה הכל יוצא, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה.

ועל זה אמרו בירושלמי פ"ח ה"י (כג ע"א):

אמר רבי יוחנן משמעות ביניהון. רבי יהודה היה קורא למלחמת הרשות מלחמת מצוה. אבל במלחמת חובה הכל יוצא אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה. אמר רב חסדא מחלוקת ביניהון: רבנין אמרין מלחמת מצוה זו מלחמת דוד, מלחמת חובה זו מלחמת יהושע. ר' יהודה היה קורא מלחמת רשות⁵ כגון אנן דאולין עליהון, מלחמת חובה כגון דאתיין אינון עלינון.

5 ליברמן העיר שהמלה 'רשות' שבהוצאות שלפנינו טעות היא, וצריך להיות 'מצוה', כמו שנמצא בכתב-יד רומי ובשרידי הירושלמי מן הגניזה (ראה ליברמן, תוספתא כפשוטה לסוטה, עמ' 696, הערה 43).

לדעת רב חסדא נחלקו החכמים ור' יהודה בהלכה - וראה על מחלוקתם בתלמודים ובדברי אלבק⁶ וליברמן,⁷ ולא נאריך כאן בזה; אולם לדברי רבי יוחנן אין הבדל ביניהם אלא בהוראות המלים: מה שחכמים מכנים ‘מלחמת רשות’ מכנה רבי יהודה ‘מלחמת מצווה’. יש כאן שימוש בביטוי ‘משמעות ביניהן’ השונה מן השימוש בו ובביטויים הדומים לו שמצאנו בכל המקומות האחרים: שם ההבדל הוא בין דרשות של כתובים, כאן - בין הוראות של מלים. יש כאן אפוא מה שמכונה בעברית שלנו ‘שאלה סמנטית’ או ‘בעיה סמנטית’ - ציון של מושג אחד על-ידי מלים שונות. ואף-על-פי שתופעה זו שכיחה בלשון חכמים,⁸ לא צוינה על-ידי הביטוי ‘משמעות ביניהן’ אלא כאן.

3. ‘משמעות דורשין איכא בינייהו’, ‘משמעות ביניהון’
את המשפט ‘משמעות דורשין איכא בינייהו’ נפרק לשני רכיביו. הביטוי ‘משמעות דורשין’ פירושו שמסיקים מסקנות מן המשמעות של המלים או של הפסוקים (מהי ‘משמעות’ נשתדל לבאר להלן). בדומה לזה אנו מוצאים: ‘דורשין תחילות’ (מכילתא דר"י, כספא כ [עמ' 336]; סוכה ו ע"ב), ‘דורשין אכין ורקין’ (סנהדרין מט ע"א), ‘שוקלים קלין וחמורין’ (תגיגה טו ע"ב - פירש רש"י: שוקלין - לדרוש קל מחמור וחמור מקל לפי המשקלות של ק"ו), ‘דרשינן טעמא דקרא’ (ב"מ קטו ע"א), ‘דרשינן סמוכין’ (ברכות י ע"א), ‘דרשינן דיו’ (ב"ק כה ע"א); ויש שהפועל בא ביחיד, כגון ‘דריש סמוכין’ (ברכות כא ע"ב), ‘דריש ריבוי ומיעוטי’ (נזיר לד ע"ב). כמו כן יש ‘דורשי רשומות’ (ספרי דברים, קסה [עמ' 215]; מכילתא דר"י, ויסע, א [עמ' 154, 156]; ב"ק פב ע"א), ‘דורשי הגדות’ (ספרי דברים, מט [עמ' 115]), ‘דורשי חמורות’ (ברכות כד ע"א); ועוד נמצא ‘גורעין ומוסיפין דורשין’ (יומא מח ע"א), ועוד הרבה מאוד.

אולם שונה הביטוי שאנו עוסקים בו מרוב אלה שמנינו בכך שהמושא, התופעה הנדרשת (‘משמעות’), בא בו לפני הפועל ואילו בהם הוא בא בדרך כלל, אחריו (אם לא לצורך הדגשה, כגון: ‘אמר ליה רבינא לאמימר ר' דריש ריבוי ומיעוטי? והא ר' כללי ופרטי דרישו’ [שבועות ד ע"ב]). קוסובסקי⁹ יישב את הקושי הזה בכך שפירש

6 בהשלמות ותוספות למשנה על אתר.

7 שם (לעיל, הערה 5).

8 ראה י"נ אפשטיין מבוא לנוסח המשנה². ירושלים תשכ"ד, עמ' 2.

9 מ' קוסובסקי, אוצר לשון תלמוד ירושלמי, ב, הערך ‘דרש’, עמ' 936 (הפנה אותי למקור זה פרופ' מ"ע פרידמן).

את הצירוף כסמיכות, 'משמעות של דורשים', וזו לשונו: 'הבחנת הדורשים בצירוף מלים בפסוק, כיסוד להלכה מסוימת'. אך בזה נוצרה בעיה חדשה, כי לא מצאנו לא בבבלי ולא בירושלמי 'דורשים' כשם עצם, אלא כפועל בלבד, ואילו שם העצם הוא 'דרשנים' או 'דורשנים'. ועוד יש לומר שבירושלמי יש כעשרים משפטים שצורתם 'יכולהו/ושניהו/ורבנין מקרא אחד דורשין', שבהם המושא בא לפני הפועל, כמו במקרה שלנו.

'איכא בינייהו' מציין בדרך כלל, את המסקנה למעשה של עקרונות שונים, בניגוד לביטוי 'במאי קמיפלגי', הבא לשאול מהו העיקרון, שבהיותו מקובל על חכם אחד ולא על חברו גורם למחלוקת בהלכה למעשה. כך מבואר העניין בספר 'הליכות עולם':¹⁰

כל היכא דאיכא 'במאי קמפלגי' להודיעך העיקר על מה שנחלקו אותם החכמים בו שאחד מקיימו ואחד מבטלו, ומאותותיו נחלקו בתולדותיו עד שאמר זה אסור וזה מותר, זה טהור וזה טמא, זה פטור וזה חייב. ולשון 'במאי קמפלגי' רוצה לומר באיזו סברה פליגי.

והיכא דאיכא 'מאי בינייהו' איכא בינייהו? בא להודיע הנפקותא שיש בין שני הטעמים לענין הדין, כי הא דריש גיטין: 'מאי טעמא? אמר רבה לפי שאין בקיאין לשמה ורבא אמר לפי שאין עדים מצויים לקיימו' ואמרינן 'מאי בינייהו? איכא בינייהו' וכו' והכי קאמר: בין למאן דאמר הכי בין למאן דאמר הכי הדין שווה לשניהם אם כן מאי בינייהו ומה להו לאיפלוגי בטעמא אם לא שיש הפרש בדין בין האי טעמא להאי טעמא? ומהדר: איכא בינייהו. והגמרא מלאה מזה על כל גדותיה.

אלא שר' יוסף קארו ב'כללי הגמרא' (בהליכות עולם, שם) מוסיף על הדברים האלה ואומר:

ואני אומר שזה הדרך דנהוג בגמרא, ויש מקומות שיוצאים מהכלל, שאומר 'מאי בינייהו' ופירושו כמו 'במאי קמיפלגי'. וכן בפרק הוהב (ב"מ מז ע"ב) 'אלא לרבי יוחנן מאי איכא בין ר"ש לרבנן', פירש רש"י (ד"ה מאי איכא בין ר' שמעון

10 הליכות עולם לר' ישועה בן יוסף הלוי (ורשה 1883), שער ב, פרק א (עמ' ו, ב). ועיין גם ביד מלאכי לר' מלאכי הכהן (ברלין תרט"ז), סעיפים תמו-תמט, עמ' 76-77 (ההפניה של פרופ' מ"ע פרידמן).

לרבנן) 'במאי קמפלגי ומה טעם נותנים לדבריהם'...

במקרה שלנו אי-אפשר להבין, לכאורה, 'משמעות דורשין איכא ביניהו' אלא לפי הפירוש של 'כללי הגמרא', כלומר שהוא שווה כאן לביטוי 'במאי קמפלגי', וכוונתו לקבוע שתנא אחד דורש משמעות ותנא אחד אינו דורש משמעות. בדומה לזה נמצא, למשל: 'חוששין לעכברים איכא ביניהו' (ברכות יח ע"א); שם מפרשת הגמרא 'מר סבר חיישינן ומר סבר לא חיישינן'. וכן נמצא הביטוי 'איכא ביניהו דרב חסדא' (ב"מ שם), שהמשכו: 'רבי שמעון לית ליה דרב חסדא רבנן אית להו דרב חסדא'. אלא שגם פירוש זה אינו מסתבר, מפני שאי-אפשר לטעון שתנא אחד דורש משמעות ותנא אחר אינו דורש - הלוא שניהם דורשים משמעות, אך משמעויות שונות.

נשים לב עתה להבדל שבין הלשון הבאה פעמיים בירושלמי 'משמעות ביניהון' ללשון של הבבלי 'משמעות דורשין איכא ביניהו'. הניסוח הקצר של הירושלמי ברור לחלוטין, מפני שמובנו הוא שהמשמעות שכל תנא מייחס לביטוי היא המבדילה ביניהם. נצטרך להניח שהניסוח הארוך הוא הרחבה של זה שבירושלמי מפני השגרה, או שכוונתו לומר שהם חולקים בעניין דורשים משמעות, כלומר בדרישת המשמעות, וכל אחד דורש משמעות אחרת. אולם אם נקבל את הפירוש של מ' קוסובסקי שהבאנו למעלה, ונבין 'משמעות דורשין' כמשמעות של דורשים' (= של דרשנים), אין קושי כלל, כי הצירוף 'משמעות דורשין' אינו אלא המלה 'משמעות' בתוספת לוואי.

מכל מקום אין ספק שכוונת הביטויים 'משמעות דורשין איכא ביניהו', 'משמעות דורשין ביניהון', 'משמעות ביניהון', בכל הדוגמות שהבאנו היא, ששני חכמים מייחסים משמעויות שונות לפסוק אחד או למלה אחת, ואין חולקים בהלכה. כפי שכתב רש"י: 'מר משמע ליה הכי ומר משמע ליה הכי' (יומא ס ע"ב; ובחים גב ע"ב), 'דמר דריש מהאי קרא ומר דריש מהאי קרא' (מו"ק ז ע"ב), 'דלמר משמע ליה מהאי קרא וכו' ולמר מהאי קרא' (נזיר מג ע"א). וכן אמר רבנו חננאל: 'זה אומר כך פירוש זה הפסוק וזה אומר כך פירושו אבל לדברי הכל שיריים לא מעכבי' (יומא כ ע"ב - וכדומה לזה בערוך, הערך 'משמע'); 'זה דורש מזה הפסוק וזה דורש מזה הפסוק ושניהן דבר אחד אמרו' (ר"ה כ ע"ב).

4. מהי 'משמעות'?

אולם יש לזכור שהמלה 'משמעות' עצמה אינה מתועדת בוודאות אלא מימי הביניים ואילך, ולא נתברר כיצד יש לקרוא את המלה שלפנינו, כלומר מהי מערכת התנועות שלה, וכיצד יש להבינה הבנה דקדוקית. יש רואים בה שם-עצם נקבה יחיד, ויש רואים בה ריבוי של שם-העצם 'משמע'. בשני המקרים, יש מנקדים את המ"ם הראשונה בפתח ויש בחיריק. 'משמעות' כשם-עצם יחיד נמצא אצל לוי (במ"ם חרוקה), וכן אצל

קוסובסקי ואבן-שושן (במ"ם פתוחה). 'משמעות' כריבוי של 'משמע' נמצא בערוך (ללא ניקוד), בערוך השלם ואצל יסטרוב (בשניהם במ"ם פתוחה¹¹), וכן בתוספות ערוך השלם, אצל בכר,¹² דלמן,¹³ וכן אצל ליברמן¹⁴ (בארבעה אלו מ"ם חרוקה). בן-יהודה רושם 'משמע' (בחיריק) ללא ריבוי - 'משמעות' כמלה מתקופת ימי-הביניים. אשר למונח של 'משמע/משמעות', כל הקשת שבין 'שמיעה' ל'הבנה' אפשרית: סוקולוף¹⁵ מתרגם hearing, ויסטרוב - ordinary sense (מ"ם בחיריק) ו-logical conclusion (מ"ם בפתח).

ההבדל בין מ"ם פתוחה לחרוקה אינו נוגע לסמנטיקה (למרות יסטרוב), אולם חשוב ההבדל שבין 'משמעות' בשורוק, יחיד, ל'משמעות' בחולם, כריבוי של 'משמע'. כפי שראינו רוב המילונים והחוקרים נוקטים באפשרות השנייה, ואבינרי אף טוען נגד אבן-שושן שהיא היא הצורה הנכונה. וכך הוא כותב:

אבן-שושן הביא משמעות כשם תלמודי, על סמך המאמר 'משמעות דורשין איכא בינייהו', בניגוד לשאר המילונים, שהביאו 'משמעות דורשין' כלשון רבים של משמע, והדין עמם: (א) משמע יש בתלמוד מאות פעמים, ואלו משמעות אין לה אף דוגמה ודאית אחת; (ב) 'משמעות דורשין' הוא לשון רבים, כי במשמעות שונים מדובר כאן: משמע מוציא מיד משמע (יומא מב ע"ב), ומשמעות דורשין פירש רש"י מר משמע ליה הכי, ומר משמע ליה הכי (יומא ס ע"ב; מו"ק ז ע"ב); (ג) גם עצם הבינוני דורשים, לעניין כללי, בא בלויית מושא בלשון רבים: דורשי רשומות, דורשי קלות וחמורות, וכד'.¹⁶

הראיות האלה נגד אבן-שושן אינן מכריעות. עליהן יש להעיר, בין היתר, שנכון שאין בתלמודים דוגמה ודאית אחת של 'משמעות' כשם-עצם יחיד, אבל גם דוגמה ודאית

11 יסטרוב מבדיל בין 'משמע' בפתח, היא לדעתו המלה שלנו (בתרגומו: logical conclusion), ל'משמע' בחיריק שהוא מתרגם ordinary sense.

12 ב"ז בכר, ערכי מדרש (תרגום: א"ז רבינוביץ), תל-אביב תרפ"ג, עמ' 305.

13 G.H. Dalman, *Aramäisch-Neuhebräisches Handwörterbuch zu Targum*, 13 *Talmud und Midrasch*, Göttingen 1938 (reprinted: Hildesheim 1967) ראה בערכו.

14 שם (לעיל, הערה 5), הערה 42.

15 M. Sokoloff, *A Dictionary of Jewish Palestinian Aramaic*, Ramat Gan 1990

16 "אבינרי, היכל רש"י, א, ירושלים תש"ם (הדפסה מחודשת), עמ' תתי"ט.

של 'משמעות' כריבוי של 'משמע' אין בהם!¹⁷ אשר לטענה השנייה של אבינרי, שמדובר כאן במשמעות שונים, ניתן לומר שבסוגיות שהבאנו יש שדנות ב'משמעויות' של שני פסוקים שונים או של שני ביטויים (אלה שקראנו 'קבוצה א') ויש שדנות ב'משמעות' של פסוק אחד (קבוצה ב). יתר על כן, יש לשים לב לאחד הדיבורים של רש"י: 'משמעות דורשין - לשון משמעות המקרא דורשין' (סנהדרין עו ע"ב). עתה, 'משמעות' כשם-עצם ביחיד ובהוראת 'מובן' מתועדת בהרחבה בדברי רש"י (ראה בן-יהודה ואבינרי בערכו), ואף שכיח בפירושו הביטוי 'משמעות המקרא': 'וזהו משמעות המקרא' (כמ' י, כא), 'וכן משמעות המקרא' (דב' טז, ד), 'קרקעות של בהט ושש וגו' מיני אבנים טובות פירשו רבותינו. ולפי משמעות המקרא כך שמם' (אס' א, ו). לכן נראה שזוהי המלה בדיבור שהזכרנו ('לשון משמעות המקרא'), וסביר לפי זה להניח שכך קרא גם בתלמוד! באין הכרעה ברורה מן התלמודים עצמם, נראה לי שיש לייחס משקל רב לפרשנותו של רש"י.

ואולם, אם אין בתלמודים ראייה לטענתנו ש'משמעות' לשון יחיד היא, רמז לטענה זו יש. כבר אמרנו שהניסוח הבא פעמיים בירושלמי, 'משמעות בנייהון', נראה יותר מאשר הניסוח שבבבלי. והנה בירושלמי, כפי שהבאנו לעיל, המלה 'משמעות' (והוא הדין לצירוף 'משמעות דורשין') לעולם מעומתת ל'מחלוקת' - ואם כן, מה 'מחלוקת' ביחיד אף 'משמעות' ביחיד.

נראה שבדברי רש"י ובתקבולת שבירושלמי יש כדי להטות את הכף להבנת 'משמעות' כשם עצם ביחיד.

אם צדקנו בדברינו, מצאנו שהביטויים התלמודיים 'משמעות בנייהון' שבירושלמי ו'משמעות דורשין איכא בנייהו' שבבבלי שווים-ערך הם לביטוי המודרני 'בעיה סמנטית', ושהניסוח שבירושלמי מבורר יותר ואולי הוא המקורי; ואף זאת: הקדמנו את תיעודו של שם העצם 'משמעות' מתקופת ימי-הביניים לימי התלמוד.

17 לפי 'אוצר לשון התלמוד' לקוטובסקי (לעיל, הערה ו), ולפי המילון ההיסטורי ללשון העברית, חומרים למילון - סדרה א, ירושלים תשמ"ח.